

4. 366日昔話福娘日本童話集 (Збірка японських народних казок) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hukumusume.com/douwa/pc/jap/10/24.htm>. Назва з екрану. Дата звернення 20.03.2018

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018

И. Дергачева, ассист.

Киевский национальный педагогический университет
имени М.П.Драгоманова, Киев

ЯПОНСКИЕ РЕАЛИИ В ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КАК ПЕРЕВОДОВЕДЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена исследованию способов перевода японских реалий, которые присутствуют в детской литературе. Проанализированы трудности, которые возникают во время перевода данного феномена с японского языка на украинский на материале переводов И.П. Дзюба и А.И. Бондаря.

Ключевые слова: японские реалии, детская литература, способы перевода, трудности перевода, особенности перевода.

I. Derhachova, teaching assistant

M.P. Dragomanov National Pedagogical University of Kyiv, Kyiv

JAPANESE REALIA IN CHILDREN'S LITERATURE AS A TRANSLATIONAL PROBLEM

The article is devoted to the research of translation methods of Japanese realia, which occur in children's literature. The analysis of difficulties which arise with translating this phenomenon was conducted on materials translated by I. Dzuba and O. Bondar.

Key words: Japanese realia, children's literature, methods of translation, difficulties of translation, peculiarities of translation.

УДК 811.161.2'272-047.48+811.521'272-047.48

Ю. Дзябко, к. філол. н., ассист.

Ібарацький християнський університет, Хіґачі

МЕТОДИКА УКЛАДАННЯ «ЯПОНСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ»

У статті описано засади укладання реєстру «Японсько-українського словника соціолінгвістичних термінів» за допомогою методики моделювання термінологічного поля. Охарактеризовано будову словникової статті.

Ключові слова: соціолінгвістика, лексикографія, термін, термінологічне поле, мовна політика.

Предметну сферу соціолінгвістики відображають поняття, які зумовлюють її теоретичні засади. Тому склад понятійного апарату дає змогу виявити специфіку соціолінгвістичного знання. В українському мовознавстві ще недостатньо представлено досвід японської соціолінгвістичної традиції, а саме: не здійснено аналіз та систематизацію понятійного апарату, який розкриває основи теоретичного знання про мову і суспільство в Японії. Тому першочерговим завданням є впорядкування сукупності японських термінологічних одиниць, які використовуються для фіксації соціолінгвістичних понять, у формі словника.

Мета статті – охарактеризувати методику укладання «Японсько-українсько-го словника соціолінгвістичних термінів. Термінологічне поле «мовна політика»» (далі – Словник) та окреслити його будову. Це зумовлює виконання таких завдань: 1) сформувані теоретичне підґрунтя аналізу семантики соціолінгвістичних термінів японської мови й методики укладання реєстру Словника; 2) описати склад Словника та особливості будови словникової статті.

1. Методика укладання Словника. З метою подання японського соціолінгвістичного знання у формі словника спершу було здійснено зіставний аналіз семантичної структури соціолінгвістичних термінів української та японської мов. На основі отриманих результатів дослідження сформовано частину реєстру «Японсько-українського словника соціолінгвістичних термінів», який охоплює термінологічне поле одного з ядерних соціолінгвістичних понять – *мовна політика*. Коротко опишемо теоретичні передумови зіставного аналізу семантики соціолінгвістичних термінів української і японської мов та методику добору японсько-українських відповідників.

У зіставному дослідженні соціолінгвістичних термінів взято до уваги думки мовознавців про природу терміна як лексичної одиниці, що є засобом позначення спеціальних понять певної наукової сфери, а також про системність терміна, в основі якої лежить відображення понятійної системності наукового знання. Термін як елемент наукової теорії розкриває своє значення через сукупність парадигматичних зв'язків з іншими термінами (Р. Дудок, І. Кочан, Г. Мацюк, Т. Панько, О. Суперанська, С. Шелов, М. Cabré, К. Kageura, J. Sager) [1; 5; 6; 8; 9; 10; 11].

Як відомо, у різних мовах парадигматичні зв'язки одиниць, як правило, не збігаються, а семантичний план окремих лексичних одиниць може і не мати відмінностей. Тому саме особливості розвитку парадигматичних відношень у мовній системі зумовлюють актуальність використання польового підходу для добору японсько-українських соціолінгвістичних термінів-відповідників.

Дослідження лексичної системи мови на основі польової моделі є сформованим напрямком лінгвістики, де *поле* постає як сукупність мовних одиниць, об'єднаних на основі спільності позначуваного ними семантичного змісту. Перевага польового підходу полягає в тому, що під час аналізу відповідників зіставлюваних мов за допомогою виділених у них диференційних семантичних ознак виникає можливість глибше дослідити схожість та відмінність їхніх значень на мікросемантичному рівні [4, с. 492].

Польова модель аналізу термінологічної лексики передбачає використання категорії *термінологічне поле* (ТП). Термінологічне поле складається зі спеціальної

лексики і постає як парадигматичне об'єднання співвіднесених номінативних термінологічних одиниць відповідної галузі знань. Термінологічне поле трактується як одну з підсистем спеціальної сфери, в центральній частині якої знаходиться група одиниць – термінів як знаків спеціальних понять. Інакше кажучи, термінологічне поле включає ядро, заповнене пов'язаними і зумовленими термінами (це терміносистема), і периферію, елементи якої відрізняються від одиниць ядра. Системну організацію термінологічного поля забезпечують гіперо-гіпонімічні, синонімічні, антонімічні відношення на основі опозицій включення, тотожності, перетину.

Таким чином, ТП «мовна політика» постає як структурно-понятійна організація соціолінгвістичних термінів, об'єднаних на основі інтегральної ознаки поняття *мовна політика*.

Базою даних для формування ТП «мовна політика» у кожній із мов послужили дефініції, відібрані методом суцільної вибірки з лінгвістичних словників, підручників із соціолінгвістики та наукових статей на соціолінгвістичну тематику. Для визначення семного складу термінів застосовано прийом компонентного аналізу, зокрема *методику ступінчатої ідентифікації*. Методика ступінчатої ідентифікації полягає у тлумаченні термінів через трансформації дефініцій: послідовному зведенні термінологічних одиниць через ідентифікатори до слів із максимально узагальненим характером, що дає змогу виявити повний набір семантичних ознак терміна (Є. Кузнєцова, М. Фабіан, А. Ляшук) [2; 3; 7]. Спільні семантичні ознаки та їхня повторюваність у значеннях термінів дозволили виокремити парадигматичні відношення між усіма термінами.

Рис. 1. Модель термінологічного поля «мовна політика» в українській та японській мовах

Для систематизації одиниць у межах термінологічного поля виокремлено менші підструктури – *термінологічні групи* (ТГ), які містять найбільше спільних семантичних компонентів із ядерним терміном (див. рис. 1).

Отже, систематизація японського соціолінгвістичного знання та пошук японсько-українських відповідників із метою створення реєстру «Японсько-українського словника соціолінгвістичних термінів. Термінологічне поле «мовна політика»» передбачали: 1) відбір термінів, які розкривають поняття *мовна політика*, та їхніх дефініцій зі словників та наукових праць на соціолінгвістичну тематику в українській та японській мовах; 2) визначення семного складу відібраних соціолінгвістичних термінологічних одиниць і встановлення семантичних відношень між ними з метою моделювання термінологічного поля; 3) встановлення складу ядра та периферії ТП «мовна політика» в обох мовах; 4) виявлення спільних та відмінних ознак семантики одиниць термінологічного поля шляхом зіставлення семантичної структури термінологічних полів обох мов; 5) формування реєстру японсько-українських відповідників.

2. Будова Словника. «Японсько-український словник соціолінгвістичних термінів. Термінологічне поле «мовна політика»» є першим у мовознавстві японсько-українським словником, що представляє термінологічну базу японської соціолінгвістики, зокрема детально розкриває багатоаспектність питання мовної політики. На відміну від звичайного перекладного термінологічного словника, Словник передусім постає як навчальний ресурс, розрахований на студентів та викладачів відділення японської мови. Словник створює основу лексикографічного забезпечення навчального процесу в осягненні понятійного апарату японської соціолінгвістики, а саме: питання мовної політики, мовного планування, форм існування мови, мовної ситуації, процесу мовного контакту та його наслідків, особливостей ставлення до мови. Опишемо будову Словника.

1. Заголовні слова структуровано за алфавітним принципом японської абетки *кана*.

2. Згідно з навчально-методичною ціллю опис словникової статті терміна подано в такій послідовності:

- 1) заголовне слово – термін японської мови (**жирний шрифт**);
- 2) фонетична транскрипція заголовного слова за допомогою латинського алфавіту *ромаджі* (**жирний шрифт курсивом**);
- 3) переклад терміна українською мовою (**жирний шрифт курсивом**);
- 4) дефініція терміна японською мовою (**напівжирний шрифт**);
- 5) переклад дефініції терміна українською мовою (**напівжирний шрифт**).

Наприклад:

言語連合 **gengo rengou** *мовний союз*

地理的に隣接する2つ（以上）の言語が、長い期間にわたり相互に影響し合った結果として、音韻体系・文法・語彙などの言語特徴を共有するようになった言語群のこと。

Група мов, яка утворилась у результаті довготривалого територіального контактування двох і більше мов та характеризується наявністю спільних мовних (фонетичних, граматичних, лексичних тощо) рис.

3. Значення багатозначного терміна та його переклад подано за допомогою арабських цифр із дужкою – 1); 2) і т. д.

Наприклад:

母語 **бого 1) материнська мова; 2) рідна мова**

1) 母親から学んだ言語。

2) 親から受け継いだ言語。

3) **Материнська мова** – мова, яку засвоїла дитина від матері.

4) **Рідна мова** – мова, успадкована від батьків.

4. ТП «мовна політика» в японській мові характеризується розгалуженою синонімією дублетного типу, тому до Словника увійшла велика кількість термінів-синонімів. Опис таких термінів здійснено за принципом найбільшої частотності: словникова стаття терміна, який у соціолінгвістичному контексті вживається найчастіше, подано повністю згідно з вищевказаною послідовністю; словникова ж стаття терміна-синоніма, який використовується в соціолінгвістиці рідше, складається з фонетичної транскрипції, перекладу українською мовою, а його значення розкрито шляхом посилання на найбільш вживаний термін тотожної семантики. Для відсилання використовуємо слово 参照 японською мовою та скорочення **Див.** (дивіться) – українською мовою.

Наприклад:

言語同盟 **gengo doumei мовний союз**

参照: 言語連合 *gengo rengou*

Див.: 言語連合 *gengo rengou*

5. Слово або словосполучення, подане у круглих дужках – ( ), є варіантом попереднього слова чи словосполучення.

Наприклад:

言語への態度 **gengo e no taido** (言語に対する態度 **gengo ni taisuru taido** ともいう) **ставлення до мови**.

6. Окремі словникові статті, окрім дефініції, містять видову класифікацію поняття.

Наприклад:

言語威信 **gengo ishin мовний престиж**

言語または言語変種に与えられる肯定的価値。

言語威信は次のように分けられる。

1) 言語または言語変種に与えられる肯定的な社会的価値のことを顕在的威信 **kenzaiteki ishin** という。

2) 言語使用者自身が自分の使用する言語または言語変種に与えられる肯定的価値のことを潜在的威信 **senzaiteki ishin** という。

Позитивне оцінювання мови або її мовного різновиду.

Різновиди мовного престижу:

1) позитивна оцінка мови на рівні соціуму виявляє **відкритий мовний престиж**;

2) позитивна оцінка мови на рівні індивіда виявляє **прихований мовний престиж**.

7. Японська соціолінгвістична традиція містить ідіотетнічні ознаки, тому переклад українською мовою деяких японських термінів запропоновано вперше.

Наприклад:

言霊 *kotodama kotodama*

言葉のもつ霊。日本語において言葉に宿る神秘的力という古代より現代までつづいている日本人の信仰。

Душа мови. Архаїчна віра японців в існування містичної сили, прихованої у словах японської мови.

8. В алфавітному порядку подано ілюстративний матеріал.

9. Наприкінці словника подано алфавітний покажчик японських термінів із українськими відповідниками.

Підсумуємо. Застосування методики *моделювання термінологічного поля* та *методики ступінчатої ідентифікації* до аналізу українських та японських соціолінгвістичних термінів дозволило визначити їхню семантичну структуру, встановити безпосередні відношення між ними, систематизувати термінологічні одиниці, які розкривають одне з найважливіших понять соціолінгвістики – *мовна політика* в кожній із мов, і віднайти японсько-українські відповідники, на основі чого було сформовано реєстр «Японсько-українського словника соціолінгвістичних термінів. Термінологічне поле «мовна політика». Окрім цього, використання польового підходу дало змогу подати не лише переклад японських термінів українською мовою, а й уможливило лаконічний системний опис японського соціолінгвістичного знання.

У подальшому дослідження інших термінологічних полів, зокрема «мовна поведінка», «мовне засвоєння», «мовне існування», «мова і гендер», «мова і статус» тощо, дозволить систематизувати всю соціолінгвістичну термінологію японської мови та укласти повний реєстр «Японсько-українського словника соціолінгвістичних термінів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Монографія / Р.І. Дудок. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.
2. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка : Учеб. пособие для филол. фак. ун-тов. / Э. В. Кузнецова. – М. : Высш. шк., 1989. – 216 с.
3. Ляшук А.М. Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов : Монографія / А. М. Ляшук. – Кіровоград : КОД, 2008. – 224 с.
4. Мацюк Г. П. Термін у соціолінгвістичних традиціях / Г. П. Мацюк // *Україніка II*. – Оломоуц, 2006. – С. 477–482.
5. Панько Т.І. Українське термінознавство. Підручник / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П.Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
6. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Изд-во ЛКИ, 2012. – 248 с.
7. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М.П. Фабіан. – Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. – 256 с.